

УДК 338.439.6(477)
DOI: 10.60022/2(5)-6S

Яремчук Ростислав Євгенович

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри менеджменту та економічної безпеки
Львівський державний університет внутрішніх справ, Україна

Yaremchuk Rostyslav

PhD Student of the Department of Management and Economic Security
Lviv State University of Internal Affairs, Ukraine

ORCID: 0000-0002-3781-2374

ОЦІНЮВАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ

Анотація. Корупція має давні історичні корені. Жодна країна світу не позбавлена цього негативного явища, що гальмує розвиток та формує загрози для її економічної безпеки. Відмінною є організація протидії корупції, коли рушійною силою виступає «абсолютна нетерпимість» суспільства та/або активність антикорупційних органів. Незалежно від моделі антикорупційної діяльності вихідним моментом є інформаційна основа щодо масштабів корупційних злочинів. Сьогодні на міжнародному рівні відсутня будь-яка загальноприйнята практика оцінювання корупції. Один із підходів передбачає отримання необхідних даних шляхом проведення соціологічного опитування. Узагальнення й порівняння результатів виконаної оцінки за таким методом дало змогу встановити переваги й ті моменти, що потребують подальшого покращення. З'ясовано, що на сучасному етапі розвитку Україна характеризується критично високим рівнем корупції. Сформоване цілісне бачення умов й сфер найбільш активного прояву корупційних проявів повинно сприяти розробленню й більш результативному застосуванню антикорупційних механізмів.

Ключові слова: корупція, соціологічне опитування, корупційних злочин, антикорупційні заходи, протидія корупції, запобігання корупції.

ASSESSMENT OF CORRUPTION IN UKRAINE BASED ON A SOCIOLOGICAL SURVEY

Abstract. Corruption has ancient historical roots. No country in the world is free from this negative phenomenon, which hinders development and poses threats to its economic security. The organization of combating corruption is different when the driving force is the “absolute intolerance” of society and/or the activity of anti-corruption bodies. Regardless of the model of anti-corruption activity, the starting point is the information base on the scale of corruption crimes. Today, there is no generally accepted practice of assessing corruption at the international level. One of the approaches involves obtaining the necessary data by conducting a sociological survey.

The purpose of the article is to generalize and critically review the practice of using sociological surveys to assess corruption in Ukraine.

To perform a comprehensive analysis of the practice of assessing corruption, the following methods were used: induction and deduction, comparison and systematization - when comparing the results of sociological surveys of different forms of organization and frequency, the object of study of which was corruption in Ukraine; synthesis and analysis - to characterize changes in the results of assessing corruption in Ukraine; morphological analysis - to clarify the advantages and difficulties in using sociological surveys to assess corruption; graphic - for a visual presentation of theoretical and methodological material; abstract-logical - for theoretical generalizations and conclusions of the study.

Generalization and comparison of the results of the assessment carried out by conducting a sociological survey made it possible to establish the advantages and those points that require further improvement. The advantage was determined to be compliance with the principles of selective observation, which consist in an unbiased selection of respondents, which allows obtaining an acceptable level of reliability of the results. It was established that during the use of a sociological survey to assess corruption, there was a bias in the

attitude towards providing correct answers in some cases.

It has been established that at the current stage of development Ukraine is characterized by a critically high level of corruption. The formed holistic vision of the conditions and areas of the most active manifestation of corruption manifestations should contribute to the development and more effective application of anti-corruption mechanisms.

Keywords: *corruption, sociological survey, corruption crime, anti-corruption measures, combating corruption, preventing corruption*

Постановка проблеми. Історичний екскурс і вивчення поточних обставин розвитку будь-якої країни не дозволяє стверджувати про абсолютну відсутність такого явища як «корупція». Національні традиції й поточна висока динаміка економічних процесів формують специфічні ознаки поширення корупції, коли базовим підґрунтям залишається отримання неправомірної вигоди учасників із втратами для суспільства. Масштабність прояву провокує гальмування економічних процесів із деградацією довіри громадян до держави. Відсутність можливості для законного задоволення інтересів спричиняє соціально-політичні збурення із каскадом революційних змін, які знижують результативність з наступним руйнуванням державних інституцій. Інша реакція громадян полягає в еміграції з виникненням демографічної кризи, яка послаблює економічну безпеку держави. Високий рівень корупції обмежує міжнародну діяльність, зокрема в частині високих ризиків для іноземних інвесторів, що стає підставою для зростання технологічного відставання й втрати конкурентних позицій на світових ринках. Попри давні історичні корені виникнення, для корупції характерні процеси трансформації, в тому числі послуговуючись продуктами технологічного поступу. В Україні драйвером таких перетворень стали військові дії. Загалом ступінь інтенсивності корупційних проявів є показником поточного та можливого соціально-економічного розвитку країни за усіма часовими горизонтами. Усі перелічені та інші обставини обґрунтовують вагомість впливу корупції на економічну безпеку держави, визначаючи її як один із пріоритетних об'єктів запобігання й боротьби для суб'єктів безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню дослідження сутності й масштабів корупції приділили належну увагу такі дослідники як О. Бондаренко [1], О. Бусол [4], Д. Голозубова [5], Б. Іванюк [5], Н. Марушко [3], Д. Никифорчук [4], С. Онищенко [5], О. Тимошенко [1], Н. Шевченко [3] та інші. В їх публікаціях запропоновано відмінні варіанти для оцінювання корупційних проявів, використовуючи кращі іноземні практики та здобутий в Україні досвід. Корупцію як негативне явище розглядають О. Гапеева [6], О. Дика [2], К. Наумчук [2], О. Пікуліна [6], В. Саричев [6], Т. Тростенюк [2], Л. Яструбецька [7] та інші дослідники через призму його впливу на економічну безпеку держави, тим самим обґрунтовуючи важливість покращення процедури оцінювання для розроблення й застосування найбільш результативних антикорупційних заходів.

Мета статті полягає в узагальненні й критичному огляді практики застосування соціологічних опитувань для оцінювання корупції в Україні.

Виклад основного матеріалу. Потрібно відштовхуватися від того факту, що відомою для суспільства стає лише певна частина корупційних дій через журналістські розслідування, судові позови, відкриття кримінального провадження тощо. Прояви корупції характеризуються різноманітністю, що реально унеможлиблює виконання достовірної оцінки масштабів. Намагання розрахувати рівень корумпованості шляхом відстеження динаміки судових справ є однобічним в наслідок зосередження уваги на окремому показнику результативності роботи антикорупційних органів. Складність цієї проблеми зумовила варіативність у вирішенні. Нами виділено три базові підходи до оцінювання корупції, які мають сьогодні практичне застосування: експертний, соціологічного опитування та інтегрального показника. В межах цієї публікації увага буде зосереджена на соціологічному опитуванні.

Відмінність соціологічного опитування полягає в дотриманні засад вибіркового спостереження, тобто неупередженому виборі респондентів, що дозволяє отримувати прийнятний рівень достовірності результатів. У відповідності до цільової орієнтації опитування може проводитися за групами: «населення», «бізнес» та «представники органів влади». Основним методом отримання необхідних даних є комп'ютеризоване особисте інтерв'ю, що забезпечує можливість максимального географічного охоплення респондентів із встановленою похибкою вибірки близькою до 2 відсоткових пунктів. З цієї причини такий підхід знайшов широке застосування. Нами взято до уваги кілька варіантів його реалізації: найбільш масштабним в межах України можна вважати проект за назвою «Стан корупції в Україні. Сприйняття, досвід, ставлення», який виконувався у 2017 р., 2020-2024 рр., зокрема з 2021-

го за методикою, яка затверджена НАЗК; періодичність, що забезпечує порівняльність результатів, дотримується й при створенні аналітичних звітів «Global Corruption Barometer», в якому присутні дані щодо нашої країни; в разовому порядку виконувалися загальнонаціональні соціологічні опитування із окремим тематичним блоком щодо корупції Фондом «Демократичні ініціативи» у співпраці із Центром Розумкова (липень-серпень 2023 р.) та відокремлено КМІС (вересень-жовтень 2023 р.). Нами систематизовано результати вказаних соціологічних досліджень із виділенням тих моментів, що представляють інтерес в ході досягнення поставленої мети.

Ще однією особливістю соціологічного опитування є те, що результатом не є окремий показник, а відповіді на певну кількість запитань, які в поєднанні з різних ракурсів характеризують досліджуване явище. Типовим питанням, яке присутнє у всіх згаданих вище дослідження є рівень пріоритетності проблеми корупції для респондентів. Результати певним чином відмінні попри схожі часові параметри опитування. Згідно опитування за методикою НАЗК у 2021-2024 рр. корупція входила до першої трійки основних проблем України, але у 2021-2022 рр. посідала третє місце, коли у 2023-2024 рр. – перемістилася на друге. Так, у 2024 році населення серйозно сприймало: збройну агресію – 92,3%, корупцію – 79,4% та «високу вартість життя та низькі доходи» – 67,5%. Позиція бізнесу схожа тенденціями до зростання важливості корупції (2021 р. – 73,3%; 2022 р. – 55,2%; 2023 р. – 73,0% та 2024 р. – 76,0%) та вищою пріоритетністю збройної агресії, але відмінна складом трійки найважливіших проблем, до яких у 2023-2024 рр. включено міграцію населення, відповідно 65,7% та 69,2% [8]. За результатами опитування Фонду «Демократичні ініціативи» корупцію як перешкоду для підприємницької діяльності вказали 46,7% опитаних, що виявилось вищим за «руйнування завдані війною» (36,7%) та «неадекватна система податкового адміністрування і контролю» (36,1%) [9].

Здійснене графічне порівняння результатів двох незалежних соціологічних опитувань (рис. 1) дає змогу стверджувати, що попри передбачення відмінних варіантів можливих відповідей, перебування проблеми «корупція» у верхній частині рейтингу є свідченням як важливості пошуку її вирішення, так й відсутності вагомого поступу антикорупційної діяльності. Зазначене твердження спирається і на результати ще одного опитування – «Global Corruption Barometer», у звітах якого Україна була присутня у 2016 р., коли 56% [10] респондентів віднесли корупцію до трьох найбільших проблем України.

Наступний момент, який заслуговує на увагу, передбачає структурування корупції. Як і при розгляді попередньої ознаки, присутні відмінні стартові позиції, тобто зміст питання для респондентів визначається незначною варіативністю. Так, «Global Corruption Barometer» передбачав виокремлення найбільш корумпованих груп, якими у 2016 році українці визнавали: державних службовців (65%), парламент (64%), податкових інспекторів (62%) та суддів (61%) [10].

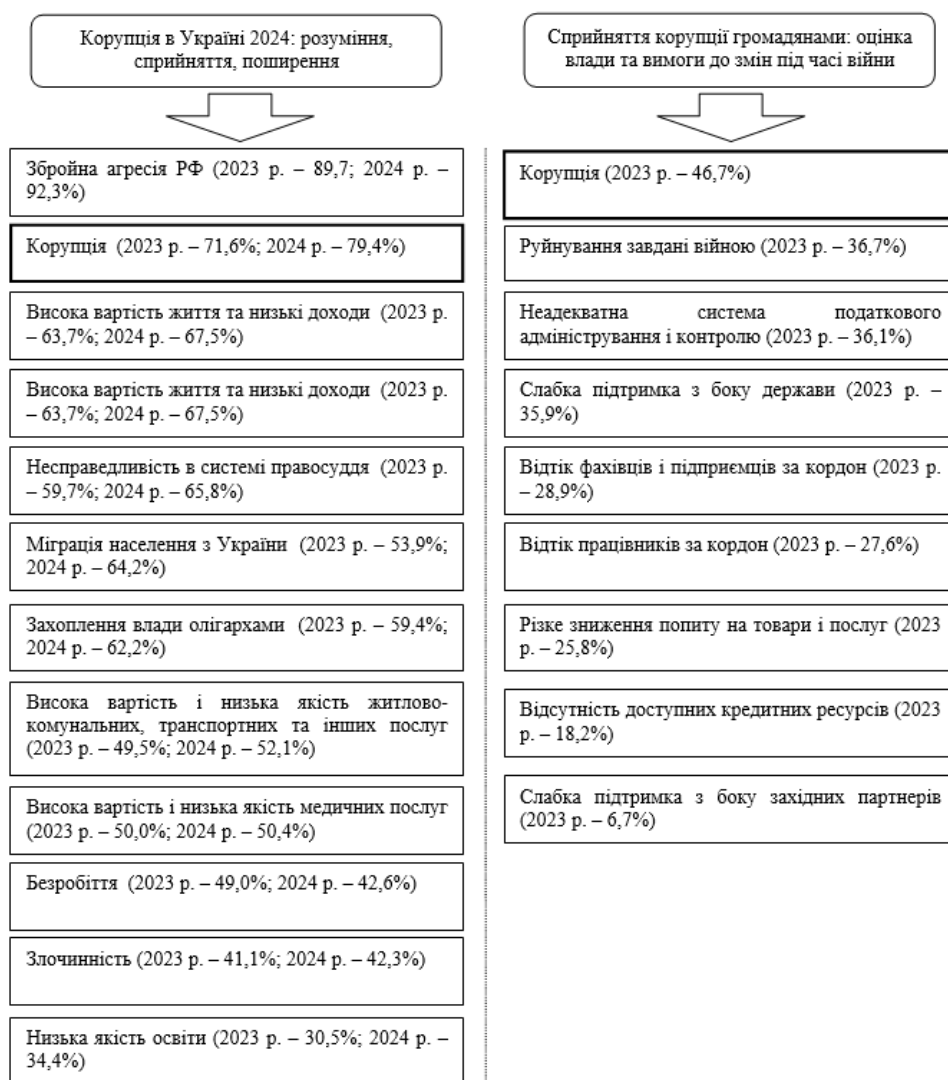

Рис. 1. Порівняння результатів соціологічних опитувань населення щодо основних проблем України

Джерело: сформовано на основі [8-9]

У відповідності до методики НАЗК 2021 р. таке дослідження пропонує структурування із виділенням трьох типів корупції, тобто політичної, в умовах взаємодії бізнесу і чиновників та побутову. Попри часткову неузгодженість в запитаннях, респонденти у 2021-2024 рр. вважали найбільш суттєвою першу із названих видів, тобто політичну корупцію (80,2%), яка проявляється в діяльності Верховної ради, уряду, тобто вищої ланки управління державою. Для порівняння, як «серйозну» сприймають корупцію на рівні бізнесу лише 61,5% опитаних і на побутовому рівні – 47,4%. Сам факт схожості сприйняття окремих видів корупції, які мають визначальний вплив, в тому числі на економічному безпеку держави, у різні періоди часу повинен сприйматися як домінанта для покращення й застосування антикорупційних механізмів, адже саме це має забезпечити вищу результативність безпекової діяльності.

Структуризація також включає конкретизацію поширеності корупційних проявів, з якими безпосередньо стикаються респонденти. У відповідності до даних «Global Corruption Barometer» опитані визнали, що у 2016 році 38% з них були учасниками корупційного злочину, зокрема в якості сторони, що давала хабар. В рейтингу сфери вчинення такого злочину перші три позиції займали: «... державна освіта (початкова або середня) (38%), медичне обслуговування в системі охорони здоров'я (33%) та дорожня поліція (33%) [14]. На тематично схоже запитання за методикою НАЗК у 2024 році отримані дещо відмінні відповіді, зокрема населення вважає, що найбільш корумпованими були: судова система (59,0%), митниця (52,7%) та прикордонний контроль (крім митниці) (47,3%). Згадані

вище заклади вищої освіти (24,4%), патрульна поліція (29,1%) та державна та комунальна медицина (36,1%) поступилися позиціями [8]. За Методикою НАЗК опитування проводиться й щодо бізнесу, результати якого дещо відмінні (митниця – 62,0%; надання дозволів на видобування корисних копалин – 59,5% та будівництво автомобільних доріг – 61,0%), але їх можна пояснити специфікою професійної діяльності. Попри очікувану варіативність у проведенні соціологічних опитувань можна припустити трансформацію корупції як явища під впливом як мінімум двох обставин: структурними зрушеннями через актуалізацію іншого спектру інтересів учасників та певну результативність антикорупційних заходів, ілюстрацією чого можуть бути реформи в патрульно-постовій службі із відео фіксацією усіх моментів. Не заглиблюючись у виявленні характеру впливу усіх основних та супутніх факторів можна стверджувати, що таке порівняння також послугує детермінантою для наступного удосконалення антикорупційних механізмів як мінімум за рахунок уточнення цільових орієнтирів та більш ширшого впровадження кращих практик.

Цікавою особливістю Методики НАЗК є визначення «індексу сприйняття поширення корупції загалом», який повинен відображати респондентами відчуття змін в інтенсивності корупційних проявів (рис. 2). Відштовхуючись від п'яти бальної шкали можна дійти висновку, що йдеться не лише про синхронність негативних змін, але й тотальну повсякденну присутність корупції.

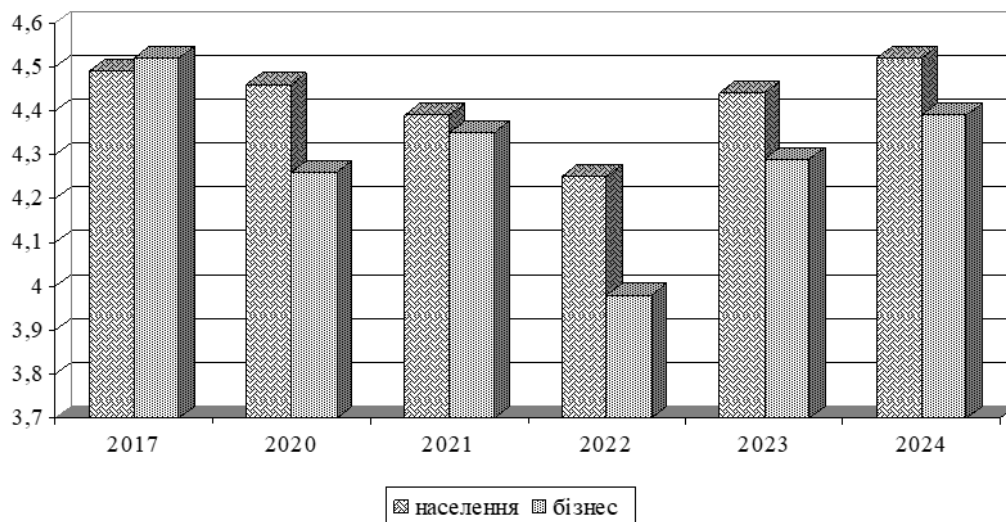

Рис. 2. Зміна індексу сприйняття поширеності корупції
Джерело: сформовано на підставі [8]

Порівняння із результатами ще двох показників, а саме щодо поширеності корупції в сфері ведення бізнесу та зміни упродовж останніх 12 місяців дають доволі протилежні результати. Так, у 2024 р., при поширеності корупції з на думку бізнесу у 4,39 бали, стверджується про обмеженість таких фактів в індивідуальному порядку, для прикладу щодо взаємодії з посадовими особами – лише 2,48. На запитання про зміну в межах останнього року вказані респонденти наголошують на суттєвому зростанні (31,4%). Тобто, виникає сумнів в достовірності опитування через різницю в характеристиці загальної й індивідуальної ситуації. Цей момент вказує на необхідність покращення Методики НАЗК.

Висновки. Узагальнюючи доцільно підкреслити, що соціологічні опитування, в контексті оцінювання корупції, мають як переваги, так й недоліки. Зважаючи на неможливість проведення розрахунків виходячи з будь-яких фактичних даних щодо кожного випадку злочинних дій такого характеру, опитування населення та бізнесу формує певне уявлення про масштаби й сферу найбільшої інтенсивності. Водночас, як було продемонстровано вище, присутнє упередження ставлення щодо надання в окремих випадках вірних відповідей. Останнє можна компенсувати за рахунок покращення методики опитування та проведення кількох незалежних спостережень для перевірки й підтвердження результатів, що й визначає мету подальших досліджень.

Література

1. Бондаренко О. С., Тимошенко О. О. Протидія корупції в умовах воєнного стану: аналіз проблем та можливостей. *Право і безпека*. 2024. №2(93). С. 127–139.

2. Дика О. С., Наумчук К. М., Тростенюк Т. М. Економічна безпека України в умовах впливу корупції. *Таврійський науковий вісник*. 2023. №4. С. 3–9.
3. Марушко Н. С., Шевченко Н. В. Індикатори оцінки рівня корупції в Україні: глобальний вимір. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2024. №1. С. 43–52.
4. Никифорчук Д. Й., Бусол О. Ю. Вимір та оцінювання рівня корупції в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №1. С. 173–178.
5. Онищенко С. В., Іванюк Б. М., Голозубова Д. В. Вимірювання та оцінювання рівня корумпованості держави в сучасних умовах. *Економіка і регіони*. 2017. №6(67). С. 17–27.
6. Саричев В. І. Гапєєва О. М., Пікуліна О. В. Аналіз впливу корупції на економічну безпеку країни в умовах сьогодення. *Сталий розвиток економіки*. 2023. №2(47). С. 203–208.
7. Яструбецька Л. С. Корупція як системна проблема фінансової безпеки в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Вип. 36. С. 171–178.
8. Корупція в Україні 2024: розуміння, сприйняття, поширення. Аналітичний звіт за результатами опитування населення та бізнесу. Київ, 2024. URL : <https://dap.nazk.gov.ua/uploads/osr-83/sources/380-111340470-67a239fc55bdd.pdf> (дата звернення 14.07.2025).
9. Сприйняття корупції громадянами: оцінка влади та вимоги до змін під час війни. Фонд «Демократичні ініціативи». URL : <https://dif.org.ua/article/spriynyattya-zagrozi-koruptsii-gromadyanami-otsinka-vladi-ta-vimogi-do-zmin-pid-chas-viyni> (дата звернення 14.07.2025).
10. Global corruption barometer-2016. Transparency International Ukraine. URL : <https://ti-ukraine.org/en/research/global-corruption-barometer-2016/> (дата звернення 14.07.2025).

References

1. Bondarenko O. S., Tymoshenko O. O. (2024) Protydiia koruptsii v umovakh voiennoho stanu: analiz problem ta mozhlyvostei [Countering corruption under martial law: analysis of problems and opportunities]. *Pravo i bezpeka – Law and security*, no. 2(93), pp. 127–139.
2. Dyka O. S., Naumchuk K. M., Trosteniuk T. M. (2023) Ekonomichna bezpeka Ukrainy v umovakh vplyvu koruptsii [Economic security of Ukraine under the influence of corruption]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk – Tavria Scientific Bulletin*, no. 4, pp. 3–9.
3. Marushko N. S., Shevchenko N. V. (2024) Indykatory otsinky rivnia koruptsii v Ukraini: hlobalnyi vymir [Indicators for assessing the level of corruption in Ukraine: global dimension]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs*, no. 1, pp. 43–52.
4. Nykyforchuk D. Y., Busol O. Yu. (2013) Vymir ta otsiniuvannya rivnia koruptsii v Ukraini [Measuring and assessing the level of corruption in Ukraine]. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav – Legal Journal of the National Academy of Internal Affairs*, no. 1, pp. 173–178.
5. Onyshchenko S. V., Ivaniuk B. M., Holozubova D. V. (2017) Vymiriuvannya ta otsiniuvannya rivnia korumpovanosti derzhavy v suchasnykh umovakh [Measuring and assessing the level of state corruption in modern conditions]. *Ekonomika i rehiony – Economy and regions*, no. 6(67), pp. 17–27.
6. Sarychev V. I. Hapieieva O. M., Pikulina O. V. (2023) Analiz vplyvu koruptsii na ekonomichnu bezpeku krainy v umovakh sohodennia [Analysis of the impact of corruption on the country's economic security in today's conditions]. *Stalyi rozvytok ekonomiky – Sustainable economic development*, no. 2(47). С. 203–208.
7. Yastrubetska L. S. (2021) Yastrubetska L. S. Koruptsiia yak systemna problema finansovoi bezpeky v Ukraini [Corruption as a systemic problem of financial security in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, vol. 36, С. 171–178.
8. Natsionalne ahentstvo z pytan zapobihannia koruptsii (2024) *Koruptsiia v Ukraini 2024: rozuminnia, spriyniattia, poshyrennia. Analitychnyi zvit za rezultatamy opytuvannya naseleння ta biznesu* [Corruption in Ukraine 2024: Understanding, Perception, Spread. Analytical report based on the results of a survey of the population and business]. Kyiv. Available at: [tps://dap.nazk.gov.ua/uploads/osr-83/sources/380-111340470-67a239fc55bdd.pdf](https://dap.nazk.gov.ua/uploads/osr-83/sources/380-111340470-67a239fc55bdd.pdf) (accessed 14 July 2025).
9. Fond «Demokratychni initsiatyvy» (2024) *Spriyniattia koruptsii hromadianamy: otsinka vlady ta vymohy do zmin pid chasi viiny* [Citizens' Perception of Corruption: Assessment of Government and Demands for Change During War]. Available at: <https://dif.org.ua/article/spriynyattya-zagrozi-koruptsii-gromadyanami-otsinka-vladi-ta-vimogi-do-zmin-pid-chas-viyni> (accessed 14 July 2025).
10. Transparency International Ukraine (2017) Global corruption barometer-2016. Available at: [https://ti-ukraine.org/en/research/global-corruption-barometer-2016.](https://ti-ukraine.org/en/research/global-corruption-barometer-2016/) (accessed 14 July 2025).